

SAMMENFATNING OG DISKUSSION AF CENTER FOR AUTISMES UNDERSØGELSE AF SKOLEFORLØB FOR BØRN MED AUTISME

Med den nye lov om øget inklusion af elever med særlige behov i de almene klasser i folkeskolen (L379 af 28/04/2012), som folkettinget vedtog i 2012, er specialundervisningen for elever i grundskolen ændret på markant vis. Målsætningen med den nye lov var i udgangspunktet at øge andelen af elever i den almindelige undervisning fra 94,6 procent i skoleåret 2011/2012 til 96,0 i 2015. Således er også mange børn med en diagnose indenfor det autistiske spektrum (ASF) siden da blevet "tilbageført" fra de segregerede specialtilbud (specialklasser og specialskoler m.m.) til en almen klasse i den lokale folkeskole, ligesom færre nye elever med ASF i dag bliver tilbudt et specialtilbud.

Vores viden om skolegangen for elever med ASF er meget sparsom. Det vi ved er, at elever med ASF i årene forud for den nye inklusionslov både var at finde i de segregerede specialtilbud såvel som i almenklasser i den lokale folkeskole. Der er imidlertid ikke lavet nogen systematiske studier af, hvilke elever med ASF der blev tilbudt et specialtilbud frem for almenklasse, hvordan elever med ASF har oplevet deres skolegang i de forskellige skoletyper og om, der er en sammenhæng mellem skoletilbud og deres senere livssituation (videre uddannelse/beskæftigelse). I forarbejderne til den nye inklusionslov¹ behandlede man alle børn med særlige behov som en samlet gruppe og så ikke på erfaringer med specialundervisningen i relation til de specifikke problemstillinger eller handicap, som børnene havde. Dermed har der heller ikke været nogen specifik fokus på eller diskussion af, hvad det kunne have af udfordringer, når et større antal af børn med ASF nu skulle have deres skolegang i den almene klasse frem for i et specialtilbud.

Med vores forskningsprojekt har vi søgt, at råde bod på den manglende viden. Vi har med dette projekt forsøgt at kaste lys over nogle af de faktorer, der kan have spillet ind i forhold til valg af skoletype (specialtilbud versus almenklasse) og hvilke mulige konsekvenser de forskellige skoletyper kan have for senere livssituation med hensyn til uddannelse, arbejde og livskvalitet i øvrigt. Vi har også ønsket at høre, hvad personer med ASF selv siger om deres skolegang. Hvordan eller hvornår oplevede de selv, at de var "inkluderet" og hvordan eller hvornår oplevede de sig marginaliseret i forhold til det sociale fællesskab.

Nedenfor gennemgår vi og diskuterer nogen af de vigtigste resultater af vores projekt².

GRADEN AF SOCIALE UDFORDRINGER OG SVÆRE KOGNITIVE VANSKELIGHEDER HOS ELEVER MED ASF HAR TIDLIGERE HAFT BETYDNING FOR VALG AF SKOLETILBUD. JO STØRRE PROBLEMER JO STØRRE SANDSYNLIGHED FOR ET SPECIALTILBUD. I DAG BLIVER FLERE AF DISSE BØRN INKLUDERET I DEN ALMENE KLASSE

I vores Fase 1 studie finder vi, at omfanget af sociale vanskeligheder (målt på omfang af symptomer mht. "afvigelser i social interaktion") tidligere har været en vigtig faktor for valg af skoletilbud (almenklasse versus specialtilbud). Jo større grad af sociale vanskeligheder, jo mere sandsynligt er det, at barnet er i et specialtilbud frem for en almenklasse i folkeskolen. I Fase 3 studiet finder vi på tilsvarende vis, at gruppen af elever i Specialtilbud, i starten af skolegangen (Indskoling) har flere sociale udfordringer (målt på "antal venner" og "socialt samvær efter skoletid") end gruppen af elever, der starter i Almenklasse. Børn med ASF som tillige havde betydelige kognitive begrænsninger (dvs. at de ud over ASF diagnosen havde diagnosen Mental Retardering) var i næsten alle tilfælde placeret i Specialtilbud. Endelig så finder vi, at der er en større andel af de børn, der overvejende har haft deres skolegang i almenklasse, som *afslutter* deres skolegang i specialtilbud. Denne gruppe ligner mht. sociale og adfærdsmæssige udfordringer mere gruppen

¹ Se bl.a.: Specialundervisning i folkeskolen – veje til en bedre organisering og styring, Finansministeriet, juni 2010.

² I teksten henviser vi til de tre separate studier, som er en del af projektet: Fase 1, 2 og 3. Alle rapporter kan læses via dette link: <http://www.centerforautisme.dk/forskning-udvikling/igangvaerende-projekter/inklusion-i-folkeskolen/>

af elever, som udelukkende har gået i specialtilbud end gruppen af elever, som kun har haft deres skolegang i almenklassen. Det er samtidigt i denne gruppe, at vi finder den laveste grad af trivsel (største omfang af oplevet "mobning", færreste "antal venner" og laveste grad af "følelse af fællesskab") og de fleste skoleskift i løbet af grundskoletiden. Det er nærliggende at forestille sig, at et specialtilbud ville have været mere nærliggende for denne gruppe af elever fra starten af deres skolegang.

Med den nye Inklusionslovs ikrafttræden kan vi med stor sikkerhed antage (som konsekvens af resultaterne fra Fase 1), at et større antal af de børn med ASF, som har de forholdsmæssigt største sociale og/eller kognitive vanskeligheder (indenfor autismspektret) nu er inkluderet i en almenklasse, hvor de tidligere ville være i et specialtilbud. Almenklassen kunne tidligere rumme elever med ASF med de støttemuligheder, der på daværende tidspunkt var til rådighed (typisk ekstra lærertimer knyttet til klassen). Dette vil ikke længere være tilstrækkeligt med den "nye" gruppe af elever med ASF. Der skal en mere specialiseret og mere omfattende indsats til for at inklusionen vil fungere for dem. Den i offentligheden store fokus der har været på vanskeligheder med inklusionen af netop børn med ASF i almenklasserne er formodentligt et symptom på denne problematik^{3,4,5}, som kunne tyde på, at der i mange tilfælde ikke har været den tilstrækkelige faglige indsigt eller indsats til stede i almenklassen/folkeskolen.

SPECIALTILBUD FREMMER MULIGHEDER FOR UDDANNELSE OG BESKÆFTIGELSE EFTER GRUNDSKOLEN FOR DE ELEVER MED ASF, DER HAR DE STØRSTE SOCIALE UDFORDRINGER

Et af de gennemgående kritikpunkter der var rettet mod de daværende segregerede skoletilbud var, at de ikke formåede at højne elevernes faglige standpunkt og at mange af eleverne fra disse tilbud ikke kom videre eller havde svært ved at klare sig på en ungdomsuddannelse⁶. Hvor specialundervisningen gerne skulle forbedre denne gruppe elevers muligheder for på sigt at tage en uddannelse eller finde beskæftigelse i voksenalderen kunne man diskutere, om det segregerede tilbud måske ikke var "pengene værd", når dette ikke var tilfældet.

I vores Fase 3 studie fandt vi, at typen af skoletilbud: almenklasse versus specialtilbud *ikke* havde nogen synderlig betydning for vores undersøgelsespopulations uddannelsesniveau eller beskæftigelsessituation i voksenalderen. Andelen af personer, der som voksne var i fortsat uddannelse eller i beskæftigelse, var lige stor de to grupper imellem. Hvis der ikke var forskel på de personer, der var i de to grupper og det var helt tilfældigt om en person havde gået i almenklasse eller i specialtilbud, så ville det måske ikke være så bemærkelsesværdigt. Men vi fandt jo netop, at der *var* en forskel de to grupper imellem. Gruppen af personer der gik i specialtilbud adskilte sig fra gruppen i almenklasse ved, at de havde fået stillet ASF diagnosen signifikant tidligere i deres liv, de havde større sociale udfordringer i starten af deres skolegang og var karakteriseret ved et højere niveau af "adfærdsproblemer". Gruppen af elever fra specialtilbud burde derfor slet ikke klare sig lige så godt som gruppen fra Almenklasserne, hvis specialtilbuddet ikke formåede at højne deres faglige og sociale funktion. Men det *gør* specialtilbuddet i vores undersøgelse. Vi vil derfor slutte heraf, at det netop er specialtilbuddet som sådant, der har resulteret i den positive udvikling i ungdoms- og voksenalderen mht. videre uddannelse og beskæftigelse for denne gruppe af personer og som har ligestillet gruppen som sådant med den gruppe, som har gået i almenklasse.

I den nuværende inklusionspolitik, hvor der ikke længere kan tages de samme individuelle hensyn, kan man frygte, at netop det "inkluderende" skoletilbud i almenklasse, kan være med til at forringe udviklingsmulighederne for de børn i det autistiske spektrum, som har de største sociale udfordringer.

³ <http://politiken.dk/debat/debatindlaeg/ECE2051598/boern-med-autisme-er-ikke-inklusionsegnede/19.08.2013>.

⁴ TV2 Nyhederne: *Inklusion giver autistiske børn stress og depression*. (2014, 2.april).

⁵ Heidi Thamestrup, formand for Landsforeningen Autisme: "Børn med autisme bliver syge af at gå i skole" (2015).

⁶ Specialundervisning i folkeskolen – veje til en bedre organisering og styring, Finansministeriet, juni 2010.

Erfaringer fra udlandet, hvor skolegang i almenklasse er det mest udbredte, synes at understøtte vores bekymring. I en større australske undersøgelse fandt man at en signifikant stor andel af voksne med ASF, som deltog i en spørgeskemaundersøgelse, rapporterede at de havde haft markant negative oplevelser forbundet med deres skolegang, som ikke blot havde påvirket deres faglige indlæring i løbet af skoletiden, men også deres videre skolegang efter grundskolen og senere beskæftigelsessituation⁷.

EN TIDLIG DIAGNOSE ER EN BESKYTTENDE FAKTOR FOR BØRN MED ASF

Vi finder i vores Fase 3 studie, at den alder personen har, når ASF diagnosen stilles, har betydning for personens livssituation i voksenalderen. Det gælder for vores undersøgelsesgruppe under ét, at jo senere stillet diagnose jo større risiko for ikke at have nogen form for beskæftigelse (uddannelse eller arbejde) i voksenalder.

Den gruppe af børn der får stillet diagnosen senest er de, som i Indskolingen har en mildere grad af sociale udfordringer og det er samtidigt den gruppe af børn, som er i stand til at gennemføre hele grundskolegangen i almenklasse. Det er altså især blandt disse børn at risikoen for ikke at komme videre med uddannelse eller arbejde efter endt grundskolegang er størst.

Vi fandt også, at denne gruppe af børn med ASF, der var karakteriseret ved mildere grad af sociale udfordringer i Inklusionen, senere i skoleforløbet fik stadig større sociale udfordringer og i Udskolingen havde gruppen samme høje grad af sociale udfordringer, som gruppen af elever der gik i et specialtilbud. I Fase 2 studiet pegede interviewene tillige på det problem, der kunne opstå for de elever, som netop ikke har gået i et specialtilbud, at omverdenen (kommune og ungdomsuddannelserne) ikke var tunet ind på at hjælpe dem og at det kunne være en hindring for at komme videre med en ungdomsuddannelse. Dette kan være med til at forklare baggrunden for, at det netop er blandt disse elever, der først meget sent får stillet diagnosen og som tidligere har klaret sig uden specifik støtte i en almenklasse, at det kan blive svært i overgangen fra grundskole til en ungdomsuddannelse eller beskæftigelse. Dette kan tale for, at man i langt højere grad forsøger at identificere og diagnosticere elever med ASF tidligere i skoleforløbet.

En ASF diagnose kan dog både have en positiv såvel som en negativ betydning i dagligdagen. I et enkelt studie⁸ oplever elever med ASF at de føler sig "stigmatiseret", hvis diagnosen er kendt af alle, mens man i et andet studie⁹ har fundet, at klassekammerater er mere villige til at støtte en elev, hvis de er bekendt med dennes diagnose. I vores Fase 2 studie blev det i interviewene med de unge selv fremhævet som positivt for oplevelsen af at være inkluderet, hvis omverdenen forstår elevens ASF problematik og undervisningen tilrettelægges med udgangspunkt heri.

TRIVSEL I SKOLEN OG DET AT FØLE SIG SOM EN DEL AF FÆLLESSKABET AFHÆNGER I HØJERE GRAD AF DET RETTE MATCH MELLEM ELEVENES SOCIALE UDFORDRINGER OG SKOLETILBUDET END OM ALMENKLASSE VERSUS SPECIALTILBUD

I vores Fase 3 studie finder vi, at elever i Specialtilbud synes, at have haft den bedste trivsel (målt på "grad af mobning" og "at føle sig som en del af fællesskabet") og dermed betingelser for at føle sig inkluderet. Denne gruppe af børn med ASF er karakteriseret ved større udfordringer mht. det sociale samvær med andre – hvilket formodentligt (Jf. Fase1) er en del af baggrunden for at de i første omgang overhovedet er

⁷ We Belong: The experiences, aspirations and needs of adults with Asperger's disorder and high functioning autism. *Autism Spectrum Australia (Aspect)*; April 2013

⁸ Humphrey, N., & Lewis, S. (2008). 'Make me normal': The views and experiences of pupils on the autistic spectrum in mainstream secondary schools. *Autism*, 12(1), 23-46. doi: 10.1177/1362361307085267

⁹ Ochs, E., Kremer-Sadlik, T., Solomon, O. & Sirota, K.G. (2001): Inclusion as Social Practice: Views of Children with Autism. *Social Development*, Vol 10, 3, p 399-419.

blevet henvist til et specialtilbud – og deres udfordringer synes ikke at blive reduceret med alderen. Til gengæld finder vi som tidligere anført, at eleverne i almenklassen i løbet af skolegangen i stigende grad får sociale udfordringer og det i et omfang, så de i Udskolingen er på samme niveau som eleverne i specialtilbud.

Hvis vi opdeler eleverne i gruppen der overvejende har gået i Almenklasse i to undergrupper: 1) de som har haft hele skolegangen i Almenklasse og 2) de som har skiftet til Specialtilbud sidst i deres grundskolegang, får vi et mere differentieret billede af deres trivsel. Det er specifikt gruppen, der skifter til Specialtilbud, som har det laveste niveau af trivsel og deres sociale udfordringer er større end den er hos både gruppen i Specialtilbud og den gruppe i Almenklasse, som afslutter skolegangen her. For den sidstnævnte gruppe er trivsel på samme niveau, som gruppen af elever som kun har haft deres skolegang i Specialtilbud.

Meget kort kan vi konkludere, at de to grupper som enten har gået i Almenklasse eller Specialtilbud hele grundskolegangen ligner hinanden mht. trivsel og i slutningen af skoletiden også mht. sociale udfordringer, mens gruppen der skifter undervejs synes at være de, som har haft det sværeste skoleforløb.

Dette resultat peger igen på vigtigheden af, at man tidligt spotter de elever, som synes at have problemer med sociale udfordringer og adfærdsmæssige problemer og får disse udredt, så en mulig autismespektrumforstyrrelse kan afdækkes og den rette indsats iværksættes for at forebygge mistrivsel hos eleven.

AT OPLEVE SIG "INKLUDERET" KAN FOREKOMME I EN ALMENKLASSE SÅVEL SOM I ET SEGREGERET SPECIALTILBUD

I Fase 2 studiet fandt vi i interview med 6 unge mennesker med ASF og deres mødre, at personernes egen oplevelse af at være "inkluderet" ikke er betinget af, at man er elev i den almene klasse. Man kan som elev både føle sig inkluderet henholdsvis marginaliseret i den almene klasse såvel som i et specialtilbud.

Interviewene afdækkede en række faktorer som synes at optimere mulighederne for at føle sig inkluderet: at omgivelserne forstår de særlige behov man har (ASF diagnosen), at man kan møde andre som én selv (f.eks. andre med en ASF diagnose), at der foregår et konstruktivt samarbejde mellem skole, forældre og andre instanser og at eleven tilbydes en støtte, som er målrettet hans eller hendes særlige behov (det kan være i form af støtte i den almene klasse eller i et specialtilbud). Et mindre antal af elever/eller flere voksne i klassen og en individuel tilpasning af undervisningen var forhold som oplevedes at fremme elevens oplevelse af at være en del af fællesskabet. Når eleven har oplevet sig inkluderet og når elevens styrkeområder er blevet anerkendt har det samtidigt haft en positiv betydning for læringen. I interviewene blev det også klart, at det havde en særlig positiv betydning for elevens oplevede inklusion, at der i skolemiljøet var en specifik person, der kunne være med til at formidle forståelsen mellem elevens perspektiv og omgivelsernes ditto. Det kan være en forælder, en lærer, en pædagog eller en anden person, som i det daglige er til rådighed for eleven og kan formidle forståelsen og kommunikationen mellem denne og omgivelserne.

Analysen har også peget på en række risikofaktorer, som kan skubbe eleven i retning af en oplevet marginalisering eller segregation fra samværet med andre. Det at have en autismespektrumforstyrrelse er i sig selv en risikofaktor for at komme til at føle sig marginaliseret. Det være sig grundet mange skoleskift på grund af problemer med at falde til i en klasse, mange sygdomsperioder eller udvikling af en komorbid psykisk lidelse (angst, depression m.v.). Når ASF diagnosen er stillet kan den også være en risikofaktor i sig selv, idet den kan blokere for en identificering af andre særlige behov hos barnet (f.eks. at specifikke indlæringsvanskeligheder ikke erkendes men tilskrives barnets ASF). I interviewene tales der også om risikoen ved at omgivelserne (skolen) tolker ASF diagnosen alt for firkantet og overser elevens specifikke karakteristika (styrker, svagheder eller behov).

En særlig risiko synes at være forbundet til udskolingsperioden i almenklassen, hvor det sociale samvær mellem eleverne er langt mere komplekst at navigere i.

At være elev i et specialtilbud har også sine risikofaktorer, som kan fremme oplevelsen af marginalisering. Her peger analysen på det forhold, som mange elever i specialtilbud til hverdag lever med, nemlig at blive fragtet med skole/taxabus til og fra skole. Elever i specialtilbud har ofte en længere transport til/fra skole, hvor man tilbydes en særlig transport til børn med særlige behov. Her kan samværet med børn, som man ikke går i klasse med og som kan været præget af en udadvendt og forstyrret adfærd, være med til at eleven føler sig marginaliseret og måske ligefrem medvirker til at eleven vægrer sig mod at gå i skole.

PERSPEKTIVERING

For at følge, hvordan det gik ude på skolerne med omstillingen til den nye inklusionspolitik, igangsatte Ministeriet for Børn og Undervisning et forskningsprojekt under navnet Inklusionspanelet¹⁰. På baggrund af erfaringerne med udviklingen i skoleårene 2014-2016 konkluderes det bl.a.:

”Inklusion i en skolemæssig sammenhæng handler om, at alle elever – også dem med særlige behov – skal have mulighed for aktivt at deltage i de sociale og faglige fællesskaber, skolen udgør. Inklusion handler således om meget mere end den fysiske placering af eleverne, altså om hvorvidt den enkelte elev modtager undervisning på den lokale folkeskole eller i et specialundervisningstilbud.”

I konklusionerne fra Inklusionspanelet fremstår problemerne med den sociale inklusion af elever med særlige behov som en af de største barrierer for at realisere inklusionspolitikens intentioner:

Fokusgruppeinterviewene viser, at en væsentlig præmis for at blive eller være en del af klassernes sociale fællesskaber er, at eleverne ligner hinanden på den ene eller den anden måde. Det betyder, at eleverne særligt har fokus på det, der gør dem ens, hvilket kan blive en barriere i forhold til det positive syn på forskellighed, som optræder i inklusionstankegangen. Elevernes enshedsbaserede venskaber er et fænomen, som også er beskrevet i andre undersøgelser gennem flere år, og det tyder på, at det er en praksis, der ligger dybt i børnene, men også i de institutioner, de færdes i¹¹.

At udvikle positive relationer og venskaber til jævnaldrende er et af de mest komplekse og krævende udfordringer for børn med ASF. Kernen i det autistiske handicap er netop vanskelighederne med social kommunikation og udvikling af sociale relationer til jævnaldrende. Børn med ASF rapporterer om færre venner i skolen og mindre samvær med jævnaldrende, når man sammenligner dem med deres klassekammerater¹². Mobning er også noget som elever med ASF tilsyneladende er i højere risiko for at opleve end deres jævnaldrende¹³. Mobning og manglende venner i skolen resulterer i lavere trivsel og dermed også risiko for nedsat faglig læring¹⁴.

En af de helt store udfordringer i den nye inklusionspraksis er således at finde veje til at fremme sociale relationer og samvær mellem børn med ASF og deres klassekammerater i et alment skolemiljø. Der er i dag

¹⁰ Nielsen, C.P. & Rangvid, B.C. (red.) (2016): **Inklusion i folkeskolen**. Sammenfatning af resultaterne fra inklusionspanelet. SFI – det nationale forskningscenter for velfærd, København.

¹¹ Ibid s. 23.

¹² Kasari, C., Locke, J., Gulsrud, A. & Rotheram-Fuller, E. (2011): Social Networks and Friendships at School: Comparing Children With and Without ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, May, Volume 41, Issue 5, pp 533–544

¹³ Hebron, J., & Humphrey, N. (2013). Exposure to bullying among students with autism spectrum conditions: A multi-informant analysis of risk and protective factors. *Autism*. doi: 10.1177/1362361313495965

¹⁴ J. Ashburner et al. (2010): Surviving in the mainstream: Capacity of children with autism spectrum disorders to perform academically and regulate their emotions and behavior at school. *Research in Autism Spectrum Disorders* 4, 8–27.

stor viden om hvilke metoder, der kan være effektive i udviklingen af specifikke sociale og kommunikative færdigheder hos børn med ASF. Til gengæld er der kun lidt viden om, hvordan man kan implementere disse metoder i en almen skoles kontekst, og om eller hvordan en træning i sådanne færdigheder fremmer barnets kontakt og mulige relationer til de almindeligt udviklede børn i dets klasse. Et nyt studie¹⁵ kan belyse nogle af de komplekse problemstillinger, der rejser sig i forbindelse med et forsøg på en sådan indsats.

I studiet undersøgte man effekten af to forskellige typer sociale interventionsprogrammer i en almen skolens kontekst. Det primære mål med interventionsprogrammerne var at fremme elevens sociale netværk (kontakt og venskabsrelationer i klassen) for eleven med ASF og som sekundært mål, øge elevens fælles samvær (reducere isolation) med jævnaldrende i frikvartererne. De fleste af eleverne med ASF var den eneste elev med ASF i en almen klasse. I det ene interventionsprogram samlede man elever med ASF på tværs af alder og klassetrin på samme almenskole. Her fulgte man et træningsprogram, som man i andre studier havde fundet virksomme for børn med ASF. I det andet interventionsprogram satte man nogle udvalgte klassekammerater sammen med eleven med ASF, og her arrangerede man aktiviteter, som skulle befordre fælles leg og engagement mellem disse.

Til stor overraskelse for forskerne konstaterede man, at det eneste virksomme program var det, som samlede børn med ASF og trænede dem adskilt fra deres klassekammerater og ikke det program, hvor de var sammen med deres egne klassekammerater. Det var specifikt på det sekundære mål, at den positive effekt viste sig, idet de elever som havde modtaget "social træning" sammen med andre elever med ASF havde mere samvær (mindre isolation) med deres klassekammerater i frikvartererne efterfølgende. Der viste sig ikke nogen generel effekt på elevernes "sociale netværk" som effekt af hverken den ene eller anden intervention.

En vigtig pointe der bliver diskuteret i ovenstående studie synes vi bør fremdrages og medtages i drøftelserne af, hvordan man fremover forestiller sig at fremme trivlsen for børn med ASF i en almenskoles almindelige klasser:

Det er ud til, at også elever med ASF viser sig at profitere af at være sammen med andre, "der ligner dem selv", således som Inklusionspanelet også konstaterede gjaldt for de almindelige elever uden særlige behov. I en fremtidig udvikling af inklusionstilbud til børn med ASF bør man på kommunalt niveau overveje, hvordan man kan kombinere muligheden for at være i et alment klassemiljø på den ene side og muligheden for at være sammen med "nogen som ligner en selv" (andre elever med ASF).

Sammenfattende må vi konstatere, at det, at almenklassen giver børn med ASF *muligheder* for social samvær med almindeligt udviklede børn, *ikke* betyder, at det så faktisk resulterer i et sådant samvær og endnu mindre, at barnet med ASF får opbygget venskabsrelationer med jævnaldrende klassekammerater. Og som vi konstaterede i vores undersøgelse, så er det generelle billede for børn med ASF i almenklassetilbud, at deres sociale udfordringer ikke mindskes, men tværtimod vokser med alderen. Der er naturligvis også mange andre faktorer, der har betydning for en god inklusion for elever med ASF, end at facilitere et positivt socialt samvær med klassekammeraterne. Det er eksempelvis undervisernes holdning og forståelse for eleven, samarbejdet mellem skole og hjem, skolens indstilling til det at have børn med særlige behov, klassekammeraternes trivsel og classesammensætning, muligheden for at undervisningsdifferentiere og tilpasse undervisningen til barnet med ASF, antal elever i klassen, klassens og

¹⁵ Kasari, C. et al. (2016): Children with autism spectrum disorder and social skills groups at school: a randomized trial comparing intervention approach and peer composition. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 57:2 (2016), pp 171–179. Resultaterne i dette studie er baseret på intervention overfor 133 børn med ASF og målingerne på samvær i frikvarter var blindede. Dette bevirker at resultaterne bør opfattes som særdeles solide.

skolens fysiske indretning, om skolens personale har mulighed for at trække på specialviden om ASF m.v. Vi vil nedenfor, afslutningsvis tillade os at skitsere en strukturel og mere robust model for en inkluderende folkeskole, der vil kunne tage mange af disse udfordringer op, når det drejer sig om netop børn med en diagnose inden for det autistiske spektrum.

En strukturel løsning på kommunalt plan kunne være, at samle inkluderede børn med ASF på én udvalgt folkeskole. På den måde vil man både kunne tilbyde et almindeligt klassemiljø og mulighed for særlige indsatser i et socialt fællesskab mellem flere elever med ASF sammen. Alt efter kommunens størrelse (og dermed antal elever med ASF) kunne man også tænke sig, at der på en sådan skole fandtes en klasserække fra 0.-9. for de elever, som vil have svært ved at starte i en almenklasse, og som måske kan inkluderes senere. En sådan folkeskole kunne fungere som "specialist-skole" for børn med ASF og her kunne ekspertise og indsigt opsamles og udvikles. Her kunne specialviden af didaktisk og psykologisk-pædagogisk karakter vedrørende børn med ASF opsamles og formidles til underviserne, der kunne udvikles et skole-hjem samarbejde, hvor man inddrager viden om ASF og skaber en åben og inkluderende skolekultur m.v.

Samtidig anbefaler vi, at man fortsat kan tilbyde de elever med ASF, som har de største udfordringer i social interaktion (en sværere grad af autisme) et specialiseret undervisningstilbud på en specialskole for børn med ASF. Vi har med vores undersøgelse dokumenteret, at disse elever i voksenalderen bliver stillet lige med de elever med ASF som var mindre socialt udfordret og havde deres skolegang i en almenklasse. Specialskoler for børn med ASF i Danmark har i dag akkumuleret et højt ekspertiseniveau mht. det sociale, faglige og trivselsmæssige arbejde for børn med ASF og det kunne være ønskeligt, at denne viden kunne distribueres til de almene skoler, som så kunne implementere virksomme metoder og bygge oven på den eksisterende viden og erfaringer fra disse miljøer.

NOGLE BEGRÆNSNINGER I VORES PROJEKT

Vi har i vores projekt desværre ikke haft mulighed for at belyse erfaringer med skolegangen for de børn med ASF, som tillige er udviklingshæmmede (har en Mental Retarderings diagnose). Vi kunne i Fase 1 studiet konstatere, at børn med denne dobbeltdiagnose **før** den nuværende Inklusionslov stort set i alle tilfælde blev visiteret til et specialtilbud. Hvordan de har oplevet deres skolegang og hvordan deres aktuelle livssituation ser ud, kunne vi ikke belyse, da vi kun fik et meget lille antal af besvarelser fra denne gruppes forældre (Jf. Fase 3). Det er lige så vigtigt, at få belyst denne gruppes erfaringer og se på mulige sammenhænge mellem deres skolegang og nuværende livssituation i voksenalder, som det er for gruppen af personer, som kun har ASF (det man også kalder "normalt begavede" med ASF). Især er det vigtigt her og nu i lyset af, at der med den nye Inklusionslovs realisering formodentligt vil være flere børn med ASF og samtidig udviklingshæmning, som vil blive placeret i en almenklasse. Her kan man forestille sig at udfordringerne med at "føle sig som en del af fællesskabet" for denne gruppe af elever kan blive helt uoverstigelige, idet elever med denne dobbelt problematik både fagligt indlæringsmæssigt og socialt vil være langt efter deres klassekammerater.

Lennart Pedersen, Chefpsykolog & Jens Christiansen, Forskningsmedarbejder
Forsknings- og Udviklingsafdelingen
Center for Autisme
Herlev Hovedgade 199
2730 Herlev